

“Droschak”

ORGANE

de la Fédération

Révolut. Arménienne.

ԴՐՈՇԱԿ

Adresse: R.F. BUREAU LIBRARY

Rédaction du “Droschak”

GENÈVE (Suisse)

“ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԴԱՂՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ” ՕՐԳԱՆ

ԳՐԻԳՈՐ ԳԼԵՃՃԵԱՆ

(ՊԱՐՈՅՐ - ՀԱՅԿԱԶՆ)

1868 — 1898

Կուրի դաշտէն հեռու, անձանօթ երկնքի մը տակ, հայրենիքին կարօտը քաշելով, բայց մինչև վերջին րօպէն յոյսերով ու յուզումներով լեցուն, աչքերը փակեց շատերէն սիրուած Պարոյրը գերեզմանի խորհրդաւոր յուռթեանը համար:

Անյարմար ժամանակին վրայ կը հասնէր մահը, որուն դէմ անկարող կը գտնուէր յեղափոխականի կուրը մղել. դեռ ինք շատ ուժ եւ պահանջ կըզգար իր մէջը օգտակար լինելու սկսած փրկարար շարժման, դեռ բաւական չէր ինչ որ ըրած է, ու եւրազներ ունի. . . բայց մահը, անդէն ու անկատելի մահը Համիդեաներէն ալ անողօք ու անխիղճ է երբեմն:

Հին «աշխատաւոր» ներէն է եղած ինքը:

Իեռ-իր հայրենիքին մէջ (Տիվրիկ), տակաւին փոքր աշակերտ, դասարանական կրակոտ վիճաբանութիւններու եւ կրփուներու միջոցին իր ձայնն ու գաղափարներն էին որ կը լռեցնէին աղմուկները. շուտով իր սիրելի ուսուցչին Ժիրայրի (Մարտիրոս Պոյաճեան) բարեկամը կը լինի, շատ գիշերներ իսկ վարժարանին մէջ կ'անցընէ անոր հետ, նորնոր ծանօթութիւններով իր շատ բան գիտնալու պահանջին գոնացում տալու համար. Ուսուցչէն ստացած գաղափարները նպաստեցին իրեն նաեւ յատակ տեսնել շատ տխուր պատկերներ իր ապրած միջավայրին մէջ. Այդ օրէն իր մէջ խորհող եւ բողբօղ յեղափոխականը կը կազմակերպւէր արդէն:

Տիվրիկը նեղ կուգար իրեն, ու սորվելու, զարգանալու ծարաւով 1883-ին Պոլիս կ'երթայ. ժամանակ մը փաստաբանի մը մօտ կ'աշխատի, եւ ետքը յաջող քննութիւն մը տալով, կ'ընդունուի Պոլսի իրաւաբանական վարժարանը:

Իր ընտիր բարեմասնութիւններու եւ գրաւիչ բնաւորութեանը համար իր հետ ծանօթացողներէն մեծ մասը իրեն համակիր եւ զինքը սիրող բարեկամներ եղած են, որոնց թւին մէջ նաեւ օտարազգիներ:

Երբ Հայ Յեղափոխութիւնը իր Գործին հիմքը սկսած դնել Կ. Պոլսի մէջ, Պարոյր, ինքն ալ ուղեց այդ աշխատութեան մէջ իր բաժինն ու տեղն ունենալու: Վայրագ ու քայքայած կառավարութիւն մը իրեն համար կեանք եւ փրկութիւն միայն ճնշումներուն եւ ոճիրներուն մէջ կը գտնէր, եւ օր օրի, շնորհիւ վեհափառ Համիդին, — որուն նման խելացի փատիչան դեռ ունեցած չեն եղեր տաճիկները. . . քրիստոնեաները ոչխարներէն աւելի մորթել տալու իր խառն ալ խուժանին — ճնշումները աւելի ծանրացան ու ոճիրները բազմապատկեցան: Պարոյր եւ իրեն պէս խոր-

հորները անարեկած՝ աչք չպէտք է փակէին ու լուռ վկաներ լինէին հաղարուձէկ զարհուրելի եւ շատ տխուր դէպքերու, որ սովորական երեւոյթներ էին Օսմ. Հայաստանի մէջ. Հայերէն շատերը՝ ճակատագրային օրէնքով՝ հանգամանքներուն համակերպելու վարդապետութիւնն էր որ կը քարոզէին. կարծէք թէ հային ճակատագիրն եղած լինէր ոչխարի պէս գրուի երկնցնել դանակին տակ ու մորթուող հաւի նման ջղաձգօրէն տառապի:

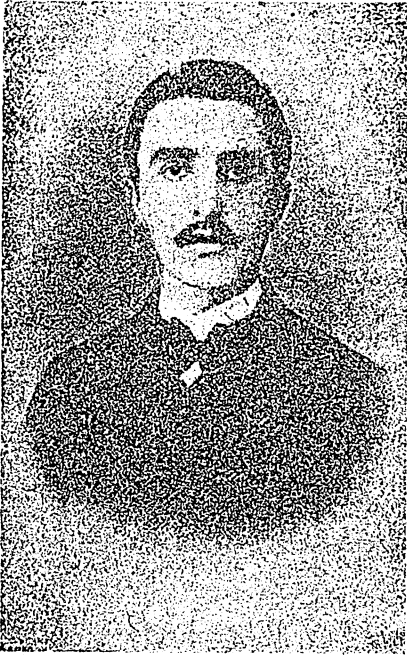
Պարոյր կը միանար անոնց, որոնք, նախանձախնդիր իրենց Մեծ-ընտանիքի պատւին, կ'ուզէին կեղտերը մաքրել եւ իրենց իրաւունքներուն տէրը լինիլ: Բիրտ ու վայրագ բռնակալութեան դէմ բողբօղ, մաքառող, կրուող Ուժ պէտք էր ստեղծել: Ու Պարոյրի շանքերն եղան ամէն ձախողութիւն ճակատագրին վերաբող իր ազգակիցները սթափեցնել, ցնցել եւ ահաւոր իրօհանութեանը վրայ ուշադրութիւն դարձնել տալ: Իր այս յոգնութիւնները ժամանակին մեծ մասը կը խլէին. բայց ոչինչ. իր ասպարէզը բողբօղ լին տարբեր էր: Փաստաբանութիւնը բաւական անցուկ արեւատ մըն է թիւրքիոյ մէջ, բաւական է որ դատաւորներու սահմանած օրէնքներուն համակերպու Օրէնք ու կարգ այնպիսի երկրի մը մէջ, ուր ծայրէծայր անօրէնութիւնն ու անկարգութիւնն են որ բացարձակ կ'իշխեն. ուր կարմրեցած կատաղի աչքեր եւ դողացող արիւնխուժ կզակներ լորձունքներով սրտութիւններ կեղտոտել էւ մարմիններ բլքտուել գատ ուրիշ բանի անընդունակ են: Ու այս ամէնուն դիմաց, խեղճ փաստաբանին գործը պիտի լինի համակերպիլ, աչք գոցել եւ արդարութեան անունով խօսքեր լօյօղել. Համակերպիլ, այդ բառը իր բառարգին մէջ չկար:

Իր գաղափարներուն համախոս էին նաեւ իր խումբին ընկերները, որոնց ճամբայ ցոյց կուտար անպիտատ առաջ գնալու իր հետ՝ դէպի կուրի դաշտը: Իր գործունէութիւնը գնահատուած էր արդէն Յեղ. Վարչութենէն, եւ 1888-ին երբ Յ. Չաքրեան ու երկու ընկերները իրենց զինակներէն գրկուած կ'արուրը իրենց իրաւութեամբ Պարոյրը անդամ կ'ընտրուի վարչութեան, ուր միշտ գործօն եւ եռանդոտ մասնակցութիւն մը կ'ունենայ:

Ինքը մէկն է անոնցմէ որ կը համոզեն ու կը դրդեն վարչութիւնը, խզելու ամէն յարաբերութիւն «Արմէնիա»-ի խմբագրին հետ:

Քիչ ետք իր ընկերներով բանակցութեան կը մտնէ «Հնչակ»-ի կողմէն եկած պատգամաւորներուն հետ, որով կ'որոշուի «Հնչակ»-ը ունենալ իր իրենց օրգան կը մասնակցի 1890 յուլիս 12-ի ժողովին, ուր կ'որոշուի կատարել յուլիս 15-ի ցոյցը:

14 յուլիս 1890-ի զիշերան ժողովին թիւրք կառավարութեան յանձնելիք պահանջագրին պատրաստողներէն մէկը կը լինի: Եւ յուլիս 15-ի ցոյցին ներկայ ու գործօն դերերով

ԳՐԻԳՈՐ ԳԼԵՃՃԵԱՆ

(ՊԱՐՈՅՐ - ՀԱՅԿԱԶՆ)

Վասնակից կը գտնուի՝ Մայր-Եկեղեցիին ու Պատրիարքարանին մէջ եւ ետքը թափօրին հետ խառնուած։ Յոյգէն ետքը, գիշեր ու ցորեկ, աւելի մեծ եռանդով ու անվեհերութեամբ կը լարէ իր ուժերը։ Սեպտեմբերին, քանի մը օրուան բացակայութենէ ետքը, երբ վարժարան կ'երթայ, անորէնը զինքը քօմիսարի մը եւ երկու ոստիկանի կը յանձնէ։

Մամբրէն մատնած էր զինքը։ Հարցաքննութիւններու միջոցին, ոստիկանապետին ներկայութեանը, անվախ, համարձակ, զայրոյթով լեցած, երբեք չէ խորհած խուսափել իր մասին եղած ամբաստանութիւններէն։ «Ես, այո՛, յեղափոխական եմ։ Թէ ինչու յեղափոխական եմ՝ ձեզի հարցուցէ՛ք։ Ձեր ոճիրներուն դիմաց, ձեր վայրագ ցանկութիւններուն առջեւ մեր արցունքներն ու աղերսները զուր անցան ու զուր պիտի անցնին։ Դուք, կառավարութեան պաշտօնեաներդ, արգարութիւնը գործ դնելէ ընտրովին հեռու։ կը կազմակերպէք ու կը քաջալերէք ձեր ժողովուրդը մեր կեանքին ու պատւին հետ խաղալու իր ուղածին պէս։ Ա՛յ հերիք։ Յեղափոխական եմ ես, ու մատուցելով ձեր առջեւ եկած, ձեր շնորհներուն երբեք չպիտի կարօտիմ. ամէն բան աչքս առած էի առաջին օրէն։ Կարող էք նոյնիսկ մեռցնել իս, արդէն ուրիշ բան չէ կարելի սպասել ձեզմէ։ Իսկ եթէ ազատւիմ, կրկին յեղափոխական պիտի տեսնէք իս. ուրիշ ճամբայ չկայ»։

Այս խօսքերուն պատասխանը, աւելորդ է ըսել ծաղրանքներ ու ծանր պատիժներ եղած են։ Օր մը, հարցաքննութեան միջոցին, երբ Պարոյր գիտել կուտայ Նազըմին թէ թիւրք կառավարութեան բարբարոս ընթացքը դէպի կործանում կ'առաջնորդէ երկիրը, Նազըմ թունաւոր ժպտով մը կը դառնայ կ'ըսէ. «Մեծք ըլլալով ըսածներդ գիտեմք. բայց արդեօք դուն ու ծանկիւեանն էք որ քայքայած տան մը հիմերը դնել կ'ուզէք»։ Նազըմ ետքը համոզեցաւ արդէն որ Պարոյրի եւ իր ընկերներուն սկսած գործը կը շարունակէր, հակառակ իր ըլլող զգուշութիւններուն։ Հայ Յեղափոխութիւնը, ալ իրեն համար, առասպելի այն բազմազլանսիւօծն էր, որուն զլուխը միշտ կ'աճէր հակառակ կտրատումներուն։

Սոնեմութիւն չէր Պարոյրի պէս (խառվարար)՝ը Պօլիս բանտարկած պահել. եւ կը վճուէր Ա.քեա աքսորելը։ 1890 ղեկտեմբերին Ա.քեա կը հասնի. իր մասին ոստիկանապետէն հեռագրեր խրկած են Ա.քեայի հազարապետին որպէս զի զինքը խիստ հսկողութեան ենթարկէ։ Սակայն Պարոյր միջոց եւ առիթներ կը գտնէ աքսորական արաքներուն եւ զինուորներուն հասկցնելու թէ ի՞նչպէս անոնք ալ իրեն բախտակից են. քիչ ժամանակի մէջ աքսորականներուն համակրանքը կը գրաւէ։ Հազարապետը կը խորհէր («Գոհիքին մէջ իսկ ապստամբ») Պարոյրն ու ծանկիւեանը հեռացնել տալ, երբ արդէն ընդհանուր ներման կ'արժանանան 1896 ղեկտեմբեր 21-ին։ Պարոյր հակառակ արտասահման անցնելու իրեն իրած առաջարկի մը, Բէյրութի վրայով Պօլիս կ'անցնի հաւատարիմ իր յեղափոխականի պարտաւորութեան։ Պօլիս հասնելուն իսկոյն կը ձերբակալուի ու կը բանտարկուի։ Խորտակած առողջութեամբ բանտէն ազգային հիւանդանոցը կը փոխադրուի ոստիկանական հսկողութիւններու տակ։

Քիչ ետքը բժիշկներու խորհրդով եւ իր բարեկամներու ջանքերով կը արտաքուի Ալէքսանդրիա երթալ՝ զխաւորապէս իր քայքայած առողջութիւնը դարմանել տալու։

1897 օգոստոսին Ալէքսանդրիա հասնելով բոլորովին կը մոռնայ իր հիւանդութիւնը, ու իր վառ եռանդովը կը հետամտի եւ կը ջանայ օգնելու յեղափոխական կազմակերպութեան։ Կ'արիւնտար իր սիրտը լսելով բոլոր այն գեղձուձները, պառակտումները, որ մուտ գտած էին իր կուսակցութեան մէջ, Միութիւնը հնարաւոր ընելու համար զուր անցած ջանքերէ ետքը, կը թողուին կուսակցութիւնը՝ որ իր կեղտերը մաքրէ եւ իր «մեռելները թաղէ», ու կը յարի Դաշնակցութեան, ուրուն գործն ու գործիչները բաւական մօտէն սերտած էր։

Մեր ընկերները ուրախութեամբ կը մեկնեն իրենց ձեռքը այդ դժբախտ, բայց արի մարդուն, որը եթէ անձանօթ եղած առեն կը յարգէին, հիմա... ճանչնալէն ետք, կը սիրէին արդէն։

Ժամանակ մը եւս Կահիրէ ընակելով, այնտեղի հայերուն հետ կը արտաքուի խօսիլ այնպէս, ինչպէս Պօլիս եւ Ա.քեա. դեռ շատերը չէին ըմբռնած թէ ի՞նչ է յեղափոխութիւնը եւ ո՞վ է յեղափոխականը, թէեւ օրը տասն անգամ ամէն մարդ անէճքներու եւ քննադատութիւններու տարափ մը կը տեղար հայ յեղափոխականի զխոռն։

1898 մարտ 18-ին Կահիրէի կողմէ պատգամաւոր կ'ընտրուի Եգիպտոսի Երջանական ժողովին համար, ուր խղճմտութեամբ կը կատարէ կոմիտէին յանձնարարութիւնները։

Բայց օր օրի աւելի կը խախտէր իր առողջութիւնը. բժիշկը հանգարա մնալ, չյուզել կը պատւիրէր իրեն, սակայն կայրո՞ղ էր մտիկ ընել. իր ընկերները մտածեցին որ Աթէնքի մէջ աւելի պիտի կարողանար հանգիստ մնալ եւ իր հիւանդութիւնը դարմանել տալ, ու խրկեցին զինքը Աթէնք, ուր շրջապատեցաւ բարեկամներէ ու համակիրներէ։

Թոքախոր պինդ գրկած էր իր զո՛րը։ Պարոյր գիտէր թէ պիտի մեռնի, հեռու իր հայրենիքէն ու մայրիկէն, այդ օտար ու անծանօթ քաղաքին մէջ։ Ու ինքզինքը մոռցած՝ կը յիշէր գործն ու իր ընկերներ եւ իր մօտ գտնուողներուն, որոնց մէջ նաեւ իր սիրելի Շանկիւեանին, կը կտակէր անձնւորութիւն գործի սրբութեան առջեւ։

Յուլիս 28-ին, երեքշաբթի մը, իր կարօտ աչքերը փակեց՝ հիւանդանոցին մէջ անարատ ու պաշտելի Պարոյրը։ Աթէնքի մէջ հայերը կրցան գնահատել զինքը եւ պատուելու համար անոր անձն ու յիշատակը ըրին ինչ որ կրցան։

Կահիրէի մէջ հանդանակութիւն մը բացւած է մահարձան մը կանգնելու անոր յիշատակին։

Պարոյրի կեանքն ու յիշատակը չպիտի մոռցի, իսկ իր կտակը մեր ամէնուս գործունէութեան ծրագրին առաջին պարբերութիւնն է արդէն։

Խ Ե Լ Ա Գ Ա Ր Ը

Կրէտէն պարպւած է։ Տաճիկ զօրքը գլխիկոր Հեռացաւ կղզից։ Քրիստոնեաների անէճքները և միւսիւրմանների ողբն ու հառաչանքը ուղեկից եղան նրան։ Ոստիկանները կամ Հեռացան ինքնաբերաբար և կամ բռնի դուրս քշեցան։ Տաճկական ռէժիմի թունաւոր շունչը վերացաւ ընդմիշտ. նրա դատարկ ուրւականը միայն մնաց, մի դրօշ Սիւրայում՝ իբրև նշան դարաւոր տիրապետութեան։

Կրէտէն էլ անջատեց... այն գարշելի մարմնից, որի ամբողջական գոյութիւնը մահ է աղգբրի համար և որի անդամատուրը միայն կեանքի ու քաղաքակրթութեան գրաւական է։ Շատ չի անցնիլ և կը տեսնեք, որ դարաւոր դժոխքից ազատւած այդ նահատակ կղզին ևս կը ծլէ ու կը բարգաւաճէ։

Ի՞նչ սովորեց արդեօք Երլտզի բռնակալը։ Նա Կրէտէի վրայ երբեք հաշտ աչքով չնայեց. նրա աղերսանքներն ու բողոքները լսել չուզեց։ Նա մէկ հոգս միայն ունեցաւ՝ արիւնի ու սարսափի քաղաքականու-

Թեամբ միշտ աւելի խորացնել անդունդը տիրողի ու հպատակի միջև. նա մէկ նպատակ միայն ունեցաւ՝ յաւերժացնել իր մահացնող լուծը: Թշուառութիւնը յուսահատութեան հասցրեց բնակիչներին, յուսահատութիւնը՝ զէնքի: Ապստամբութիւն ապստամբութեան վրայ: Դիւանագիտութեան ժամանակաւոր չէզոքութիւնը, նոյնիսկ աջակցութիւնը խրախուսեցին Համիդին, և նա աղողութեամբ հանգրեց մի քանի անգամ ապստամբութեան հրդեհը կղզիում: Նա կարծեց, որ հանգրեց: Եւ կարծեց, որ դիւանագիտութիւնը միշտ խրախուսող պէտք է լինի իր վայրագ քաղաքականութեան: Որպիսի ինքնախաբէութիւն: Ծխացող հրաբուխը նորից ժայթքեց — և վերջին անգամ: Յունաստանը սպառնալից ձայնակցեց Արէտէի յուսակտուր հաւարին, և դիւանագիտութեան միջամտութիւնը վճռական եղաւ: Գէրմանիայի, Աւստրիայի ինտրիգները վիժեցին: Չորեքպետեան համերգը, չնայած ներքին մշտակայ հակամարտութեան և ոմանց բարձրագոյ ծանուցումներին statu quo-ի առթիւ, չնայած Արդիւ Համիդի յուսահատ ընդդիմութեան, որին սատար էր իր պաշտօնակից ու բարեկամ Աիլհէլմը, — չորեքպետեան համերգը յաղողեց — շատ ուշ, բայց ուշ քան երբեք — խլել Արէտէն և ինքնավարութիւն պարգևել նրան: Միակ իսկպէս դրական արդիւնքը եւրօպական տխրահռչակ «համերաշխութեան»...

Երբեք, թերևս, յեղափոխութիւնը այնչափ դժբախտ չէր եղել, ինչպէս Արէտէի ու Հայաստանի դէպքում: Դժբախտ՝ այն մտքով՝ որ ահռելի զոհաբերութիւնները երկար, շատ երկար ժամանակ ապարդիւն մնացին, չը հասցրին նպատակին. դժբախտ այն մտքով՝ որ դիւանագիտական միջամտութիւնը, մեր օրերում, այլևս դիւրութեամբ ու փութով չի կատարուում, ինչպէս վաղեմի ժամանակներն էր, — անտարակոյս, ներկայիս սօցիալական ու քաղաքական պարագաների ծայրայեղ կնճռոտութիւնն է դրա պատճառը:

Այո՛, բայց և երբեք, թերևս, յեղափոխութեան անհրաժեշտութիւնն ու ազատարար ուժը այնքան ակնբեր և դուրս չէր ցայտել, ինչպէս ուղղակի Արէտէի հարցում: Ողբան արեան գետեր հոսեցրեց այդ կղզին իր ազատագրական կռիւների միջոցին, քանիցս չարաչար ջարդեր կրեց, — Արէտէի հայրենասէրները մեր տխմարամիտ ազգայինների պէս չզատապարտեցին յեղափոխութիւնը. քանի՛ անգամ դիւանագիտութիւնը խաբխրեց ապստամբներին, քանի՛ անգամ ապստամբութիւնը խեղդուած և կրէտական հարցը թաղած հռչակեցին, — Արէտէն անսասան մնաց իր վէրքերի մէջ. նա մնաց միշտ զինուած, կազմակերպուած և ապստամբ: Նա երբեք չկորցրեց հաւատը դէպի զէնքի ու յեղափոխութեան ուժը, և այդ հաւատով էր, որ յաղթանակեց:

Ամէն բան վերջացած է. իզուր ողբերգական ճիչեր է արձակում Համիդը. իզուր է նա աղերսում ցարին՝

խանգարել Գէորգ իշխանի հաստատումը: Նա ինքը գիտէ, անշուշտ, որ ցարը անդրդուելի է իր որոշման մէջ. նա գիտէ նոյնպէս, որ այդ ցարը ներողամիտ աչքով չէր նայում Աիլհէլմ II-ի հետ փոխանակած իր (Համիդի) շատ ջերմ զգացմունքների և Գերմանիային արած շնորհումների վրայ: Բայց հէնց դրա համար էլ պէտք էր դիմել ցարին: Պէտք էր սիրաշահել այդ ահաւոր հակառակորդին, որը արտաքուստ շոյում է նրան, իսկ ներքուստ զարհուրելի դաւեր է նիւթում Օսմանեան կայսրութեան ամբողջութեան դէմ: Դրա համար էլ պէտք էր դիմել յատկապէս ցարին. ո՛չ Անգլիային (նըրանից ակնկալութիւն չունէր), ո՛չ Ֆրանսային ու Իտալիային: Նա ուզեց դրանով հասկացնել իր հիւսիսի «բարեկամին», որ նա միակ իրաւարարն է, իսկ մնացածները — զանցառելի քանակութիւն. նա ուզեց ցոյց տալ նոյնպէս, որ ցարը մնում է տակաւին իր շքմարտ հովանաւորը, որը այնքան ճգնաժամերից ազատել է իրեն ու դեռ պիտի ազատէ:

Եւ քաղաքավարի մերժում ստացաւ: Օր աւուր աւելի և աւելի համոզում է սուլթանը, որ ցարերի հովանաւորութիւնը — նոյնիսկ իր կեղծ դիմակով — վաղանցուկ է ու խախտ: Նա տեսնում է արդէն, թէ ինչպէս մերթ ընդ մերթ հրապարակ են գալիս ցարիգամի գիշատիչ ակտիւները, նրա հարազատ տրամադրութիւնը Թիւրքիոյ ամբողջութեան նկատմամբ:

Ակէպտութիւնը ցարի վերաբերմամբ չէ միայն: Մի պահ հաւատաց նա Աիլհէլմ II-ի հզօր աջակցութեան. բայց իրողութիւնները այդտեղ ևս յուսախաբ արին նրան: Աիլհէլմի դիմադրութիւնը չփրկեց Արէտէն, իսկ նրա օգոստոսիառ այցելութիւնը ոչ մի տարակոյս չթողեց, որ Գէրմանիայի պետը սոսկ շահագործող վաճառականի ակնոցներով է նայում սուլթանի և նրա լայնատարած սեփականութեան վրայ: |

Յոյսերը խաւարում են: Սակայն պէտք է դարձեալ աղերսել. քծնել պէտք է բարեկամանալ այս կամ այն հզօրի հետ: Այդտեղ է գրաւականը իր կայսրութեան ամբողջութեան: Այդտեղ է և ապաստանը ներքին յեղափոխական փոթորիկներից: Պահպանել statu quo-ն հզօրների թւերի տակ մտնելով՝ երբեք պահպանել նըրան խելացի ու արդարամիտ կառավարութեամբ: Խելացի, արդարամիտ... այդ բառերը միանգամ ընդմիշտ վտարուած են խելագարի բառարանից:

Արէտէն էլ խլեցին ձեռքից. զգաց նա արդեօք փաստերի անողորմ ճակատագրականութիւնը: Մտաբերե՞ց ապստամբութիւնների ու ազատութիւնների եղբրական շարքը սկսած դարուս 20-ական թւականներից: Հասկացա՞ւ արդեօք, որ յեղափոխութիւնը իր ամօթալի տիրապետութեան, իր դժոխային սիստէմի անբաժան սոււերն է, որը պիտի հալածէ իրեն մինչև գերեզման... Արէտէն կորցնելուց յետոյ, այժմ նա մէկ բաղձանք ունի՝ մնացածը պինդ պահել. հայկական, մակէ-

դօնական հարցերը չբորբոքւին: Եւ դրա համար աշխատում է նա: Պէտք է փող հնչեցնել ամէն կողմ, որ դրուծիւնը խաղաղ է Հայաստանում, Մակեդոնիայում, և նա անում է այդպէս: Պէտք է ցոյց տալ միաժամանակ իր պատրաստականութիւնը՝ ուէֆօրմներ մտցնելու, և ահա նա հռչակում է, որ ուէֆօրմների յանձնաժողովը պատրաստ է ու շուտով կ'ուղևորւի դէպի Մակեդոնիա. յետոյ... գուցէ և Հայաստան: Պէտք է մի ուրիշ աշխատանք՝ ամէնից աւելի կնճռոտ և անշնորհակալ պէտք է ներքին բողոքող տարրերը լուծեցնել: Եւ նա ձգտում է այդ անել ուսանց՝ (յեղափոխական շանտաժիստներին) կաշառքի միջոցով, ուրիշներին՝ բարենորոգման հաւաստիքներով:

Սակայն, յամէն բան խաղաղ է՝ յայտարարելով՝ դրուծիւնը չխաղաղւեց: Եւ եթէ Աբդիւլ Համիդը խելագար է, եւրօպական դիպլոմատիան շատ լաւ գիտէ այդպիսի լաւատես ծանուցումների հետեւանքը: Ամէն բան խաղաղ է այդ, եթէ միայն այդ խաղաղութիւնը կայանում է ներքին անդադրում խմորման մէջ, մի երկրում՝ ուր անհնարին թշուառութիւնը միմիայն մէկ էլք է փրկուում — դաւադրութիւն: Յուսահատ ժողովուրդի այդ թունալից տրամադրութիւնը թող լաւ կընեն, և թող պատրանքներով չօրօրեն իրենց: Յեղափոխութեան հետ խաղաղ շատ վտանգաւոր է: Նրա դէմ արշաւեց սուլութանը իր ամբողջ սպառազինութեամբ և անզօր եղաւ յաղթահարելու: Ահա երի հալածանքներ, բանտ, կախաղան, լծնդանօթ — և լիակատար ֆիասիօ: Համոզւեց արդեօք: Չգտց արդեօք հայ ժողովուրդի ծովածաւալ արեան գնովը իր վաստակած յաղթանակների ունայնութիւնը... Այո, թէ ոչ — բայց նա գնում է աւանակի յամառութեամբ իր դժած ձանապարհով՝ երկիրը փաշայական կամայականութիւնների մատնելով, ազատ հաղորդակցութիւնը կաշկանդելով, կեանքը թունաւորելով, անմեղ քաղաքացիներին բանտերում փտեցնելով, յեղափոխականներին պարպախոստումներ անելով, Եւրօպայի հասարակական կարծիքը խաբխրելով, գնում է խելագարը իր նախկին ոճրագործ ուղղութեամբ, մերթմէկ զօրաւորի, մերթ միւսի ոտքերը լիցելով, առանց երբեք ըմբռնելու, որ այդ կերպ տեղադար իշխել չի լինի, որ քաղաքական հանգամանքները փոփոխական են, որ հայկական հարցը ևս ժամանակաւոր մոռացութեան ալիքներից դուրս պիտի լողայ անհրաժեշտաբար, որ յեղափոխական կազմակերպութիւնը՝ պարտքի գիտակցութեամբ բարձր, շատ բարձր իր ստորաքարշ հակառակորդից՝ երբեք չի կաշառուիլ սին խոստումներով և մի նշանախոս չի գոհիլ իր պահանջներից:

Նա չի խոնջում: Նրա աշխատանքը միշտ բացասական է, երբեք դրական: Երբեք բարի ու անկեղծ նախաձեռնութեան մի նշոյլ: Պարենորոգում՝ բառից դարշում է խելագարը, ինչպէս ջրից դարշում է կատաղած շունը: Տէրօր — կարմիր ու սպիտակ — այս

է նրա գերագոյն պետական իմաստութիւնը: Եւ դեռ հաւատում է նա — Ալլահը հաստատ պահէ նրան այդ մոլեռանդ հաւատի մէջ — որ կաշառքներով, խաբէութիւններով, ոստիկան-լրտեսական սիստեմով կը յաջողէ վերջապէս զինաթափ անել հայ յեղափոխութիւնը ու խաչ դնել հայկական հարցի վրայ:

Խաբուսիկ պատրանք:

ՊԱՐՏՔԻ ԶՈՂԵՐԸ
ԻՆՉ ԸՆԿԵՐՆԵՐԻ ՆԱԿԱՅԱԿՈՒՄԸ ՍԱՄԱՏՈՒՄ

(ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱԹՈՒՐԸ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒՅԸ)

1/13 նոյեմբեր 98

Շատ բան էր կատարւած, շատ բան էր տեսնւած Պարսկաստանում, բայց այն դէպքի նմանը, որը պիտի նկարագրեմ, չլուած երևոյթ է մեզ յայտ: Մի երկիր, ուր կաշառքը միակ օրէնքն է, մի երկիր, ուր իշխողների ու դրանց ստորադրեալների տրամադրութիւնը միշտ փոխարինել է որ և է կարգ ու կանոն, բնականաբար, չէր կարող զարմացնել ոչ ոքի իր ամէնօրեայ վայրենութիւններով: Բայց ներկայ դէպքը, կրկնում եմ, նոյն իսկ Պարսկաստանում անզուգական է:

Հոկտեմբերի 10-ին Յաճկաստանից անցնում են Սալմասա 10 հօգի տաճկահայ կորիճներ, որոնք որոշ պատճառներով ստիպւած են լինում բաժանել Վասպուրականում գործող դաշնակցական մի զինակիր խմբից: Վամենալով ապաստանել Մահալա գիւղում, նոքա միտնում են մի տեղացու տուն: Գիւղացիները, իմանալով այդ մասին և երկիւղ կրելով գիւղատէր և դատաւորի օգնական Հաջի-խանից, պահանջում են եկուր հիւրերից անմիջապէս թողնել գիւղը: Վտանգաւոր և դժուար ձանապարհներով անցած խմբակը՝ քողցած, յոգնած և տկար՝ խնդում է գիւղացիներից մի-երկու օր ժամանակ տալ իրենց, միայն փողը ինչ հանգստանալու, կազդուրուելու համար, և հեռանում է գիւղից դէպի այգիները, պատսպարելու մի հնձանում: Գիւղական մի քանի ցեցեր, սակայն, դրանով էլ չեն բաւականանում և դրանցից մէկի, այն է աղա-Չարօյի առաջնորդութեամբ դիմում են Խոյի և Սալմաստի դատաւոր Չարղամ-իւլ-Միւլքին: Խնդրելով ձեռքախալել հայ յղաչողներին՝ և խստիւ պատժել նրանց: Չարղամ-իւլ-Միւլքը գիւղական մատնիչների և Հաջի-խանի առաջնորդութեամբ իսկոյն ուղարկում է հայերի վրայ մի վաշտ զօրք երկու թնդանօթներով և 300 հօգի էլ հարևան Սովայի քիւրդ զինւորներից: Խիստ հրամաններ ստացած այս խուժանը շրջապատում է հայերի գտնւած այգին և անմիջապէս սկսում է հրաձգութիւն հրացաններից և թնդանօթներից: Դէպքը տեղի է ունենում հոկտեմբերի 13/25-ին, երեքշաբթի լուսադէմին: Դժբախտ զինակիրները, միանգամայն չկամենալով որ և է համարձակ քայլով վնասել տեղական հայ ժողովուրդի շահերին, այսինքն երկիւղ կրելով որ մի գուցէ գիւղը տուժի, եթէ իրենք զիմադրութիւն ցոյց տան կառավարութեան՝ դուրս են գալիս զօրքի առաջ և յայտարարում, որ իրենք երբեք

պարսկական կառավարութեան դէմ ոչինչ չեն ունեցել որ հետեւը ունեցած զէնքը միայն աւազակների դէմ ինքնապաշտպանութեան համար կարող է ծառայել, և որ զէնք կրելով նրանք յանցանք չէին կարող տեսնել քանի որ Պարսկաստանում սովորաբար արգիլւած չէ այդ բայց եթէ, այնուամենայնիւ, կառավարութեան կողմից կայ իրենց վերաբերմամբ որ և է կասկածներ՝ ապա նրանք կը յանձնեն իրենց մօտ եղած հրացանները և իրենք էլ անձնատուր կը լինեն:

Ահա այն սոսկալի րօպէն, երբ զուգարիպուս եւ արեւելեան բարբարօսութիւնը մի կողմից և ժողովրդասէր զինակիրների անձնագոհութիւնը միւս կողմից... Թէև մինչ օրս Պարսկաստանում հայերի և առհասարակ քրիստոնեանների վերաբերմամբ յայտնի չեն սպանման կամ զինատան պատժի դէպքեր, բայց այս անգամ, իբր պատասխան ինը հերոսների մեծահոգութեան զօրքը նրանց սրի ճարակ է դարձնում, իսկ Հալի-խանը ընկածների գլուխները անմիջապէս կտրել տալով ուղարկում է Ջարդամին...

Դէպքի տպաւորութիւնը... բայց չէ, թող այդ մասին վկայեն այն գարշելիները, որոնք ծնկաչօք աղաչում էին Ջարդամին և Հալի-խանին աղատել իրենց՝ հայ յղաչաղներին: Այդ յուզաներն իսկ այսօր դիւահարուել, ապշել, բարոյապէս սպանել են իրենց մատուցիւնների հետևանքները տեսնելով... Խեղճ անց կը կանցնեն արդեօք նրանք էլ իրենց վիզը, հետևելով իրենց նախահօր Յուզային, թէ պիտի խեղդուին ուրիշներից... Առ այժմ արա-Ջարդայի մասին միայն յայտնի է, որ նա իր կնոջ և աղջկայ հետ իր բարեմիտ հպատակութեան համար վարձատրւել է մահով...

Ձեռք կանգ առնիլ երկար նաև դէպքին հետևող իրողութիւնների վրայ: Ինչքան և դրանք մէկը միւսից ճնշող մէկը միւսից զազոյղի, յուզիչ ու ծանր լինեն՝ այնուամենայնիւ նեմանում են իրենց խօսքի մեծութեանը զօհ գացած ինը երիտասարդների եղբրական վախճանի առջև...

Երբ Սալմաստի փոխանորդ Խաչիկ վարդապետը պահանջում է Ջարդամից նահատակածների գլուխները, նա պատասխանում է, որ յանձնել է տաճիկ կառավարութեան, մինչդեռ դէմքերի ջուսանկարները առնելով, նա թաղել է տալիս գլուխները Քէօհնա-Շահար գիւղի փողոցներից մէկում: Այդպիսով Խաչիկ վարդապետին յաջողում է ստանալ միայն սպանածների դիակները և թաղել Վահլամի գերեզմանատանը:

Այս բոլոր եղեղութիւնները զանազան առիթներով և զանազան տեղերում, իհարկէ, բողոքներ և միջամբտութիւն յարուցին. Խաչիկ վարդապետ Գասեանը, Ատրպատականի առաջնորդ Ալվատեան եպիսկոպոսը, անդրիական և ուսուցիչ հիւպատոսները Ամիր-Նիզամին և Սարգսզամին դիմեցին: Խաչիկ վարդապետին թող տւին իր պաշտօնատեղին վերադառնալ, Հալի-խանը պաշտօնանկ եղաւ: Աւրիշ ոչ մի առանձին հետևանք: Ջարդամը իբր Սալմաստի և Խոյի դատաւոր՝ առ այժմ Խոյ քաղաք... Աւելացնենք արդեօք, որ անդրիական ընդհանուր հիւպատոս Աուտի միջամտութեամբ պարսից և քրիւր զինւորների ձեռքով սպանւած 9 նահատակների գլուխները յետ տւին հայերին և հոկտեմբերի 30-ին կատարւեց նրանց կրկնակի թաղման տեսուր հանդէսը...

Վերջացնելով ներկայ թղթակցութիւնը կ'աշխատենք

հետևեալ անգամ տալ նահատակ մեր ընկերների պատկերները և նրանց վերաբերեալ կենսագրական տեղեկութիւններ: Թող վառ մնան մեր սրտերում նրանց յիշատակը և բազմապատկի մեր արիւթիւնն ու եռանդը մեզ սպասող նորանոր դժարութիւնների հանդէպ...

Ն Ա Մ Ա Կ Կ. Պ Օ Լ Ս Ե Ն

6/18 նոյ. 98

Աւթ օր կայ որ առիթը նոր լուր մը, Բարէշի կոտորածը. պատճառն է դիւղի մը մէջ քիւրդի մը սպանութիւնը հայերու ձեռքով: Քիւրդերն ու կառավարութիւնը կ'ուզեն մարդասպանները, գիւղացիք տունները կը քաշին ու զէնքով կը դիմադրեն: Պայտա եկած հեռագրի մը վրայ, հրահանգ կը տրուի յաջապօղուքներուն՝ գործ չձգելով, կառավարութեան միջոցաւ վերջացնել ու եղած տեղը մարել: Դէպքը կատարւած է ըստ այդ հեռագրին 20 հոկտեմբեր, երկուշաբթի: Բայց հակառակ այս հրամանին չորեքշաբթի օր դիւղէն քաղաք կը տարածուի գործը. հոն ալ հայերը կ'ամրանան տուններու մէջ և կը դիմադրեն մինչև հինգշաբթի, որ ատեն կառավարութիւնը կը սկսի ալ տունները կոխելը: Pester Lloyd-ին Պոլսի թղթակցիցը — որ ընդհանրապէս լաւատեղեակ կը թուի — 9 նոյեմբեր թւին մէջ հետևեալ լուսարանութիւնը կուտայ այդ քորդ ջարդի մասին պտրտող շուկներուն:

Յիշելով այդ գաւառներու մէջ հանրածանօթ յեղափոխական Սերոբը ձերբակալելու համար ոտքի հանւած համիդիէ գումարտակներուն հայ գիւղերուն մէջ կատարած խժոճութիւնները (Խլաթի սարսափները տես յ'Իրօշակ" № 9), կ'աւելցնէ.

«Կը թուի թէ այս հարձանքներուն (համիդիէներու) առթիւ տարածած են այս օրերս վերը յիշուած լուրը (Չարդի) Բարէշի մէջ: Այնքան մեծ էր ահուկախը (panique) որ բոլոր խանութիւնները գոցեցին, և մինչև անգամ օսմանեան յուր մը կ'ըսէ թէ հայ խանութի մը իբր թէ ատրճանակի հարւած մը մեկնած լինի, ուղղւած քաղաքին զխաւոր միւսուրման իւլմաններէ մէկուն գաւկին դէմ եւ սպաննած զանա շահառակ այս միջադէպին, վային յաջողք է մտքերը խաղաղել եւ գործերը վերստացրել են իրենց բնական բնագոյրը: Մինչև այս պահս հանդարտութիւնը կը տիրէ քաղաքին մէջ եւ շրջակաները:»

* * *

Այս օրերս նորէն մեծ իրարանցում կայ. պատրիարքը երկու շաբթուան մէջ 3-4 անգամ պալատ կանչուեցաւ: Խստութիւնները շարունակուեցան, հսկողութիւնը աւելցած, զգուշութիւնները — իրենց խելքով — ծայր աստիճանին հասցուցած, վաճառականներու երթևեկութիւնները դադարած, մնացած պանդուխտներու արտորդ վերսկսած է: Պատրիարքը կանչւած է պալատ բացատրութիւն տալու սահմանագլխի մօտ տեղի ունեցած ընդհարումներու մասին հայ յեղափոխականներու և քիւրդ ու թիւրք զինւորներու միջև: Պատրիարքը այս անգամ սիրտ կըրնէ, կ'ըսեն, պատասխանելով թէ ինքն առաջուց այնչափ աղաչած էր գեթ պզտիկ յշնորհ՝ մը ընել այնչափ տառապանքներու փոխարէն, բայց իր ձայնը անլսելի մնա-

ցած էր. կառավարութեան այդ ընթացքին շնորհիւ, ինքը կորսնցուցած է թէ իր հեղինակութիւնը և թէ այն համակրութիւնը որ առաջին օրերուն մէջ կը վայելէր, երբ պալատէն ստացած իր հաւաստիքներուն վրայ յենւած, ինքն ալ յոյսեր կուտար իր ջարդուկոտոր եղած հօտին:

* * *

Ելլողին համար նոր գլխուցաւ մը եղաւ քիւրդ շարժումի մը մասին եղած տարտամ կասկածները: Առիթը տաւ կահիրէի մէջ «Քիւրդիստան» անուն թերթի մը հրատարակումը, որ իրեն նպատակ դրած էր, քաղաքակրթութեան նշոյլները մոցնել իր վայրենի հայրենակիցներուն կեանքին մէջ: Թերթին հրատարակիչն էր հանրածանօթ Պետրիան պէյին մէկ որդին, որ վերջերս իր հիւանդութեան պատճառով հարկադրեցաւ Պոլիս վերադառնալ:

Բայց հոս հաշտ աչքով չէին կրնար նայիլ այդպիսի ձեռնարկի մը, թէև նոյն այդ բառը՝ Քիւրդիստան իրենց հնարածն էր «Հայաստանը» մոռցնել տալու համար: Ընդնշարած անջատական ձգտումի մը տկար նշաններուն շարունակութիւնը համարեցան ատոնք, և առաջին օրէն կառավարութիւնը բանտարկել տաւ Պետրիան պէյին բոլոր որդիները, կասկածելով մանաւանդ իբր համիդիէներու ըմբոստութեան գրգռիչներ: Կը լըսենք թէ անոնցմէ մէկը միայն մնացած է հիմա ընդհանուր բանտը, միւսները արձակած են: Այդ մէկին հետ շատ խստութեամբ կը վարուին, թէև ինքը բնաւ բանի տեղ չի դներ:

Վիչկէլի այցելութեան ատեն, բազմաթիւ կասկածելի համարածներու հետ բանտարկեցին նաև քիւրդ մը, Անադոլուի երկաթուղիներու Հայդար փաշայի կայարանին բեռնակիրներու պետը, քիւրդերու հետ յարաբերութեան կապ եղած լինելու ամբաստանութեամբ: Եւ հետևեալ օրը արստրեցին զինքը:

Քիւրդ շարժումի մը լուրերը և ամէնէն սովորական դէպքը սարսափ կը պատճառէ պալատը: Բարձրաստիճան թիւրք պաշտօնատար մը, երբ կը կարգայ Գրօշակի № 6-ի մէջ հրատարակած քիւրդ բժշկին նամակը, կը բացագանչէ:

— Եթէ յեղափոխութիւնը քիւրդերուն մէջ ալ ծաւալի, ալ ամէն բան լնացած է մեզի համար:

* * *

Վերջերս Եօզղատի մօտ հետևեալ դէպքը պատահած է որ աւելորդ կերպով կ'ապացուցանէ թէ կարգապահութիւնը որ աստիճան կը տիրէ օսմանեան վարչութեան մէջ:

Եօզղատի միւլթէսարքութեան ենթարկած Ուզունլու աւանին բնակիչները ժամանակէ մը իվեր կը մտադրեն իրենց գաւառակին տեղական վարչութիւնը — որ Պողազլեան աւանը կը գտնուի — իրենց մօտ փոխադրել: Այս նպատակով 250 ոսկի կաշառք կուտան Եօզղատի միւլթէսարքի Էտիպ էֆէնտիին: Վերջինիս բոլոր ջանքերը սակայն ապարդիւն կը մնան. Պողազլեան կ'ընդդիմանայ: 2մոռնանք ըսել որ այս վերջինս մօտ 18,000 հայ և 15,000 թիւրք բնակիչ ունի: Այդ ընդդիմութեան վրայ, միւլթէսարքի կը դիմէ Էնկիւրիի վալիին, ինդրելով որ արտօնէ զինքը զինւած ուժով երթալ

Պողազլեան ընդունել տալու նոր տնօրինութիւնը: Վալի երկիւղ կրելով թէ ծանր հետևանք կրնայ ունենալ գործը, կը զանայ այդ արտօնութիւնը: Էտիպ էֆէնտիին բանի տեղ չի դներ վալիին արգելքը և վերջնելով հետը 150 զինուոր ու ստիկան կ'երթայ Պողազլեան: Ինչպէս միշտ եղած է այդօրինակ պարագաներու մէջ, թիւրք կիները առաջ կը նետուին իբրև դիմադիրներ, և քարեր կը նետեն զինուորականի մը վրայ: Էտիպը կը կատրի և հրաման կուտայ անխնայ հարւածել բնակիչները: Մօտ 50 հոգի հայ ու թիւրք կըսպանուին, և 100 ալ կը վերաւորուին:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Թ Ն Ո Ր Գ Ա Ի Ո Ր Ա Վ Ա Ն Զ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ը
Կ Ի Ե Տ Ա Ց Ի Ն Ե Ր Ո Ւ Ն, Ի Ր Ե Ն Յ Ա Չ Ա Ց Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ա Ռ Թ Ի Ի

20 նոյեմբեր 1898

Ա.Զ.Գ.Ա.Յ.Ի.Ն. Ժ.Ո.Ղ.Ո.Վ.Ի. ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

ԿԱՆԷՍ

Դաշնակցութեան Կամքը ներկայացնող Մարմնին կողմէ պաշտօն ունինք ձեռք խնդրել որ համըր հաղորդել Կրէտէի քաջաբի ժողովրդին Դաշնակցականներուն ամէնաբուն հիացման և աւելնախորին համակրութեան հաւաստիքները, այն դիւցազնական ծիպերուն համար որով ինչ յաջողեցաւ ատեն լուրը խորտակել ինչպէս նաև անոնց ջերմաշնոր մտածանքները տառապանքով եւ տենշանքներով իրենց եղբայրներուն երջանկութեան ջարգաւածման համար, արդարութեան եւ ազատութեան հովանիին տակ:

Կեցցէ ազատ Կրէտէն, որուն օրինակը ուժ պիտի տայ հայերուն իրենց միլեզին պայքարն մէջ, կեցցէ յեղափոխական ոգին:

ԵՄՄԱԿՐՈՒԹՅՈՒՆ «ԴՐՕՇԱԿ»-Ի

Թ Ի Ի Ր Գ Ի Ո Ց Ե Ռ Ի Ր Զ Ը

Գէրման կայսեր Պօլիս այցելութիւնը, փատիշահին հետ պագուուրը, շապտութիւնները, եր երեսպաշտութիւնները, ծաւազուութիւնները, Ելլողի մոնկաներուն մէջ թեթեւութիւն ճանկերը, ինչպէս որ կըսուաւէր, ծիծառ ու ապշուծիւն պատճառներին քաղաքակրթ աշխարհին մէջ:

Եւ ինչպէս յառաջ եղաւ իր աղբրուկին. եւ ոչինչ ինչպէս շրջիկ կայսերամուկն քէֆը տեղը բերելու համար. մեղապարտ կամ մահապարտ շարագործի մը պէս, որ իրմէ ուժովին պաշտպանութիւնը սիրաշահելու համար մինչեւ ամենքիւն զոհողութիւններ յանձն կ'առնէ. եւ խորին սիտիանք մըն ալ կըզգայ երբ դիքը ունեցող մեղակից մը, ըլլայ թագակիր կամ ուրիշ անհատ մը, ժպիտով մը կը մօտենայ իրեն, կը սեղմէ ձեռքը, մահաւանդ չպզգայով շորցած կամ թաց արիւնի սեւ վագուրներէն, տկան շնիկը կամաց մը կը փափայ «հոգը ալ մի ընէր, այ աշխարհս ասանկ կը քալէ»:

Երոզ ու հմայափայլ քայլերը, բնութիւնով վիթխարի զօշարտ մը, Պօլիս այցին ոչ միայն իր ակոխ ու ոտքի վաստակը ստաւ, այլեւ շատաց արեան լիկերու (կէօլ) վրայէն համոզին համար ոտնաքար մը դնել ապահով արեւ հասցնելու համար գան. քայց «անձնական բարեկամ» յորջորջը, զոր փոխ սրտով մը շուրջից իր ոճրագործ պաշտօնակցին, բաւական է երկու կայսերու բարոյական կազմութիւնը վեր հանելու համար:

Ամէն բան ներքի է Գէրմանի կայսեր համար, որ հոգեժտ ոգրութեան մը մէջ կը հաւատայ թէ ինք տիպեղրի խորհրդին մարդեղութիւնն է, երբ մուծակները մինչեւ ազմէջ վեր հանած, լօտօզ մը կը տնկի ֆագերի հոգեզմայլումն մէջ սուգաժ կըզգայ թէ մեր վճիտ ու տկար մուրակը իր խթանէ գար-

